

พุทธศิลปกรรมบำบัด : เครื่องสักการะล้านนาบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ
ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*

BUDDHIST ARTS THERAPY: LANNA OFFERINGS TO WORSHIP
PHRA THAT DOI SUTHEP, BAN DOI SUTHEP COMMUNITY,
MUEANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

พระครูธรรมธัชชัยวิชิต ชยาภินันโท, พระมหาจักรพันธ์ สุรเตโช,
เทพประวิณ จันทร์แรง, พัลลภ หารุกำจา

Phrakhrudhammathorn Chaiwichit Jayabhinando, Phramahajakkaphan Suratejo,
Thepprawin Chanraeng, Panlob Harukhamja
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: Chai.cnx1977@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาบริบทชุมชน วัด และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2. ศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในชุมชน
ดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3. การสร้างงานเครื่องสักการะล้านนาผ่านพุทธ
ศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัย
เชิงคุณภาพประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน คัดเลือกจาก
ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. บริบทชุมชน วัด พุทธศิลปกรรม และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ศึกษาวิจัย คือ หมู่ที่ 9 บ้านดอยสุเทพ
เป็นชุมชนดอยสุเทพพลาซ่า ตามประวัติเชื่อกันว่าชื่อดอยสุเทพได้รับแรงจูงใจจากฤๅษีสุนทร
นามว่า สุเทวะ ซึ่งตรงกับคำว่าสุเทพอันเป็นที่มาของชื่อดอยสูงแห่งนี้ ปัจจุบันเป็นชุมชนที่มี
การพัฒนาการสร้างงานศิลปะที่เรียกว่าเครื่องสักการะบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ 2. วิเคราะห์
งานพุทธศิลปกรรมในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องสักการะเป็นสิ่งสำคัญ
ในศาสนพิธีและเป็นของสูงประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีนัยความหมายเชิงคุณธรรม
สอดแทรกหลักจริยธรรม และต้องประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง เครื่องสักการะพระบรมธาตุ

สุเทพของล้านนาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ต้นดอก 3. การสร้างงานเครื่องสักการะล้านนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ ประกอบด้วย 1. กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นการจัดการทำทาง การจัดวางอุปกรณ์ และเลือกสรรวัสดุต่าง ๆ ที่เหมาะสมและประณีต 2. การออกแบบเป็นความสามารถทางฝีมือสร้างสรรค์ และอารมณ์ของมนุษย์ 3. การวางลวดลายเป็นการทำลวดลายที่ง่ายและสวยงามแบบท้องถิ่นล้านนา 4. การขึ้นรูปเป็นการจัดวางชิ้นส่วนแต่ละชิ้นตามลายที่ประดิษฐ์ขึ้น 5. การตกแต่งเป็นการเลือกใช้ดอกไม้ที่หาได้ง่ายในจากท้องถิ่นและออกดอกตามฤดูกาล

คำสำคัญ: พุทธศิลปกรรมบำบัด; หลักการดำเนินชีวิต; เครื่องสักการะล้านนา

Abstract

Objectives of this research article were 1. To study the community context, monasteries and cultural capital that appeared in Doi Suthep Community, Mueang District, Chiang Mai Province. 2. To analyze the Buddhist arts works in Doi Suthep Community, Mueang District, Chiang Mai Province. 3. To create jobs about Lanna Sacred Offerings through Buddhist Arts Therapy, at Ban Doi Suthep Community, Mueang District, Chiang Mai Province. This was a qualitative study along with interviews with 12 key informants, selected from those who lived in the community itself.

The results of the research were found that 1. Community context, monasteries, Buddhist arts and cultural capital that appeared in the Doi Suthep community, Mueang District, Chiang Mai Province, the research area was at the Village No. 9, Ban Doi Suthep, a Doi Suthep Plaza community. The name Doi Suthep was inspired by Rishi Vasuthep. by the name of Sutheva, directly to the name Suthep, the origin of the name Suthep. At present, It is a community that has developed the creation of arts in the field of arts therapy related to sacred offerings to worship the Phra Borommathat Doi Suthep. 2. Analysis of Buddhist arts works in the Doi Suthep community. Sacred offerings are very important in religious ceremony that are highly regarded in Buddhist ceremonies that created virtual meaning, incorporated ethics, and must be meticulously crafted. Lanna's most widely known sacred offerings to Phra Borommathat Suthep included the Ton Dog, flower tree. 3. Creating Lanna sacred offerings through Buddhist healing arts at Ban Doi Suthep Community, Mueang District, Chiang Mai Province, consisted of 1. the creative process of managing gestures, arranging equipment, and selecting

various materials that were appropriate and neat. 2. Design was a creative skill, and human emotion. 3. Pattern laying involved creating simple and beautiful patterns in the local Lanna style. 4. Forming involved arranging each piece according to an artificial pattern. 5. Decorating involved using flowers that are easily found in the local area, and flowering seasonally.

Keywords: Buddhist Arts Therapy; Principles of Living; Phra Borommatham Doi Suthep

บทนำ

พุทธศิลปกรรม เป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า (ชัชปะ ปิ่นเงิน, 2552) เพื่อเผยแพร่ทางพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นสิ่งโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนให้เกิดความเลื่อมใสประพจน์ปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตรงตามหลักพุทธธรรม ทั้งยังโน้มน้าวให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชม ได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในดินแดนสุวรรณภูมิ ความเจริญของพระพุทธศาสนาย่อมส่งอิทธิพลต่อกลุ่มชนต่าง ๆ รวมทั้งอาณาจักรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในดินแดนนั้นด้วย เช่น อาณาจักรทวารวดีศรีวิชัยลพบุรี สุโขทัย และล้านนา สำหรับจักรล้านนามีศูนย์กลางอยู่ที่ นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ (สงวน รอดสุข, 2533) โดยมีพญามังราย (เม็งราย) เป็นปฐมกษัตริย์ พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา รวมถึงกษัตริย์ราชวงศ์มังรายแทบทุกพระองค์ ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดความนิยมสร้างงานพุทธศิลป์ล้านนา หลากหลายรูปแบบด้วยกัน ดังหลักฐานปรากฏอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น สถูป เจดีย์ วิหาร ธรรมาสน์ เป็นต้น พุทธศิลปกรรมเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งศรัทธาอันทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อความเชื่อความศรัทธาของชนชาวล้านนา ศิลปกรรมในล้านนา ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือเมืองเชียงแสน เชียงราย หรือภูซำที่ภายหลังได้ผนวกเข้ากับเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้สันนิษฐานว่า ยังได้รับอิทธิพลความสัมพันธ์ทางฝีมือช่างจากพุกามและเมืองสุโขทัยด้วย เนื่องจากพญามังรายและพ่อขุนรามคำแหงเป็นพระสหายกัน จึงเป็นไปได้ว่าการไปมาหาสู่หรือความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม คงมีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา การสร้างงานเหล่านี้เกิดจากพลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป (สรวิศ อ่องสกุล, 2529)

อาณาจักรล้านนาก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 1834 โดยพญามังรายมหาราชเป็นปฐมกษัตริย์ ภายหลังการการยกทัพไปตีและยึดนครหริภุญไชยสำเร็จ จึงไปสร้างเวียงกุมกาม แล้วจึงเสด็จไปสร้างเมืองเชียงใหม่ที่เชิงดอยสุเทพและสถาปนาขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา (อุดม เขียววงศ์, 2550) ซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางอารยธรรม ก่อให้เกิดสังคมแบบจารีต

อันมีความงดงามและลงตัวในทุก ๆ ด้าน สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการควบคู่กับอาณาจักรและพุทธศาสนา คือ พุทธศิลป์ของล้านนาซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุถึงความเป็นมาของพุทธศิลป์ล้านนา พัฒนาขึ้นมาจากพุทธศิลปกรรมสกุลช่างเชียงแสน เพราะพญามังรายซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาสืบสกุลมาจากอาณาจักรเชียงแสน (พ.ศ. 1600-2089) รวมทั้งการได้รับอิทธิพลทางศิลปะของพระพุทธศาสนาแบบมหายาน จากละโว้ (สมัยพระนางจามเทวี) และแบบหिनยานอย่างพุกาม (สมัยพระเจ้าอนรรุทระมหาราช พ.ศ. 1600) และหिनยานแบบลังกาวงศ์ ผ่านทางอาณาจักรสุโขทัย (สมัยพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. 1800) (บุญชู โรจนเสถียร, 2548) นอกจากนี้พุทธศิลป์แบบล้านนายังได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงและคติความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ ผสมผสานแทรกซึมอยู่ในพุทธศิลป์โดยเฉพาะเนื้อหาและความเชื่อที่เกี่ยวกับเทพเจ้าหรือแผนภูมิของจักรวาล (ปัญญา เทพสิงห์, 2548) จะเห็นได้ว่าพุทธศิลป์ล้านนาได้รับอิทธิพลตลอดจนแนวคิดและปรัชญาในการสร้างสรรค์และถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากศิลปกรรมที่หลากหลายสกุลช่างอันงดงามและมีคุณค่า ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จนตกผลึกและลงตัวมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อเกิดเป็นแหล่งอารยธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งในแผ่นดินไทย

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีในพุทธศาสนา ถือเป็นของสูงและของศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งเคารพบูชาสูงสุดของชาวพุทธ นอกจากนั้น เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีบางส่วน นอกจากจะมีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแล้วยังอาจจะมีความสัมพันธ์หรือผสมผสานกับคติแบบพราหมณ์ และคติของท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบของเครื่องสักการะ และเครื่องประกอบพิธี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การจัดทำเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ถือเป็นคติที่สืบทอดมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อเหล่าประชาชนผู้มี ศรัทธา เดินทางไป ฟังพระธรรมเทศนาและถวายสักการะแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ก็มักจะนำเครื่องสักการะมีดอกไม้และของหอมเป็นต้นไปน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา แต่การถวายเครื่องสักการะเช่นนี้ ถือเป็นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เรียกว่า อามิสบูชา แต่ถ้าหากจะถวายเป็นการบูชาอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องนั้น คือ การปฏิบัติตามพุทธโอวาทอย่างจริงจัง ได้แก่ ละเว้นความชั่ว การทำความดีและการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เรียกว่า ปฏิบัติบูชา

สาเหตุแห่งการเกิดเครื่องสักการะ เนื่องจากประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความหมายแตกต่างกันในด้านจิตใจในด้านสถานที่ภูมิประเทศ ในด้านจารีตข้อปฏิบัติในสังคมเดิม ในด้านความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปสักการะ ดังปรากฏอยู่ในตำนานพุทธประวัติว่า มหาชนจำนวนมากมีดอกไม้และของหอมในมือพากันไปสู่เขตวันมหารัชมงคลเพื่อบูชาพระศาสดา แม้แต่ที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็มีชื่อเรียกว่า คันธกุฎี อันหมายถึง กระถอมที่อบด้วยของหอมหรือ

กระท่อมหอม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้คงเนื่องมาจากประชาชนนำดอกไม้หรือของหอมไปบูชา พระพุทธเจ้านั้นเอง พุทธศาสนิกชนในสมัยต่าง ๆ มีความคิดกันว่า หากได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้น แล้วนำไปสักการบูชาพระรัตนตรัย และเกิดบุญเกิดกุศลแก่ตนให้มีความสุขความเจริญ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าหากตนได้สิ้นชีวิตไปแล้ว ดวงจิตอันประกอบไปด้วยกุศล ผลบุญ จะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะได้เกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็เกิดในวิมานอันเต็มด้วยทิพย์สมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้คนบางพวกมีความคิดว่า หากได้นำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการบูชาก็จะช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมีความสุขเจริญรุ่งเรือง บางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มีศปรรดาศักดิ์ มีข้าวของและบริวารมากมาย เครื่องสักการบูชาทั้งหลายจึงเกิดขึ้นจากเจตนาและความคิดของแต่ละบุคคลที่จัดทำขึ้นเพื่อสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพเลื่อมใส จึงทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุมากมาย เครื่องสักการะล้นนาเครื่องหมายของการเคารพสูงสุดของชาวล้านนาโดยที่เครื่องสักการบูชาของชาวล้านนามีสิ่งของหลัก คือ ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียน เครื่องสักการะ ดังกล่าวนี้อาจใช้บูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชา รวมไปถึงผี เทวดา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตาม ความเชื่อ ในฐานะที่ชาวล้านนานับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ก็ได้ใช้เครื่องสักการบูชาเหล่านี้ สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังปรากฏคำไหว้ขอขมาแก้วทั้งสาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องสักการะของชาวล้านนานั้น บ่งบอกถึงความคิดที่ลึกซึ้งของชาวล้านนาในการมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่ควรบูชาโดยการน้อมนำสิ่งของที่มีคุณค่าอันควรแก่การบูชาที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และเต็มไปด้วยความงดงามที่พิเศษนอกเหนือจากสิ่งที่บริโภคในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ข้าวตอก ซึ่งโดยปกตินั้นข้าวมีไว้สำหรับบริโภค แต่เมื่อนำมาทำเป็นข้าวตอกก็ถือเป็นสิ่งสักการะ เทียนขี้ผึ้ง ปกติจะไม่นำมาใช้เพื่อให้เกิดแสงสว่าง ถ้าจะมีการใช้ก็จะใช้เฉพาะการบูชา และที่น่าสนใจยิ่ง คือ ดอกไม้ โดยทั่วไปดอกไม้ที่มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมจะไม่นำมาบริโภคเป็นอาหาร แต่จะนำมาเป็นเครื่องสักการะ ส่วนวิธีการเก็บดอกไม้เพื่อบูชาพระก็จะกระทำด้วยความนุ่มนวล อ่อนโยน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นสะท้อนให้เห็นการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนโยนและเทิดทูนเกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัยแสดงถึงพื้นฐานจิตใจที่งดงามของชาวล้านนาซึ่งมีมาช้านาน

ชุมชนส่วนใหญ่มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาได้อาศัยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทางชีวิต มีความเชื่ออย่างแรงกล้าในการทำดี ละชั่ว ทำจิตใจผ่องใส ยังเชื่อเรื่องบุญและบาปอีกด้วย โดยบุญคือ ความสุขที่ได้จากการกระทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ส่วนบาปเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความสุข คือ ความทุกข์ใจจากการกระทำใดในชีวิต หลักการทำบุญในพระพุทธศาสนาที่สำคัญเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ การทำบุญด้วยการให้ทาน การปฏิบัติศีลและการเจริญภาวนา ปรากฏในบุญกิริยาวัตถุสูตร (อง นวก. (ไทย) 23/36/294) ซึ่งสามารถแยกย่อย ได้เป็น 10 ลักษณะ ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การแบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ 2. การรักษาศีล เป็นการ

ฝึกฝนที่จะลด ละ เลิกความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใคร มุ่งที่จะทำความดี 3. การเจริญภาวนา เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา 4. การอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน 5. การช่วยเหลือสังคมรอบข้าง 6. การเปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือในการทำงานก็เปิดโอกาสให้คนอื่นมีส่วนร่วมทำร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย 7. การยอมรับและยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น 8. การพึงธรรมบ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว 9. การแสดงธรรมให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีกับผู้อื่น 10. การทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อแก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็นความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

เครื่องสักการบูชาของล้านนาที่ใช้ในพิธีการสักการบูชาในพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในล้านนา แสดงถึงหลักพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาได้ถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาโดยตลอดตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ เพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์สืบสาน ให้เกิดเป็นรูปธรรมต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงประสิทธิภาพของการใช้พุทธศิลปกรรมในการสร้างงานสร้างอาชีพ ซึ่งก่อให้เกิดความสุขกับชุมชน เนื่องจากชุมชนดอยสุเทพมีความเคารพนับถือในพระรัตนตรัย การที่ผู้คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมสร้างงานพุทธศิลปกรรม จึงนับเป็นการสั่งสมบุญอย่างหนึ่ง คือ เครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา (งานช่างฝีมือ) ในพื้นที่ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน กล่าวได้ว่า ตัวงานพุทธศิลปกรรมที่สวยงามและแฝงไว้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านั้น ก็สามารถช่วยจรรโลงจิตใจของผู้คนให้มีสุข สงบ และเกิดความสามัคคีของหมู่คณะได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน วัด และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อสร้างงานเครื่องสักการะล้านนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการประยุกต์และสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมบำบัดด้วยเครื่องสักการะล้านนา

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร คัดเลือกแบบเจาะจงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์แบบเชียงแสน ดังนี้ 1. พระภิกษุสงฆ์ 2. คณะกรรมการวัด 3. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา 4. ช่างฝีมือที่สร้างงานพุทธศิลป์ 5. คนในชุมชน รวมทั้งสิ้น 12 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ แบบสัมภาษณ์ การสร้างเครื่องมือวิจัย มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้ 1. สืบหาหนังสือ รายงานการวิจัย ว่าด้วยงานเครื่องสักการะล้านนา และนำมาเป็นกระบวนการสร้างเครื่องมือวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์แบบเชียงแสน 2. การนำข้อมูลความรู้ที่รวบรวมได้มาสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบประเมินผลและประเด็นการวิจัยอื่น ๆ 3. การตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย 4. ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล 5. การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 6. การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 7. การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 8. การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้ 1. การศึกษาองค์ความรู้ รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างเครื่องสักการะล้านนาที่เป็นศิลปะประเพณีและศิลปะร่วมสมัย 2. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างเครื่องสักการะล้านนา ได้แก่ นักวิชาการ ปรมาจารย์ชาวบ้าน ศิลปิน นายช่างหรือสล่า 3. การออกแบบเครื่องสักการะล้านนาประยุกต์สู่การเรียนรู้พุทธศิลป์แบบเชียงแสน 4. การนำเครื่องสักการะล้านนาที่สร้างสรรค์เสร็จแล้วไปส่งงานออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยด้านพุทธศิลป์แบบเชียงแสน 5. การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การสร้างเครื่องสักการะล้านนาพร้อมสมัยเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญในรูปแบบพุทธศิลป์แบบเชียงแสน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analytic) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้ว ไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

วิเคราะห์ ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) นำมาวิเคราะห์กับข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ เมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจะทำให้ได้ข้อมูลสรุป เพื่อปรับแก้ไขจนถูกต้อง ชัดเจนและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย

1. การศึกษาบริบทชุมชน วัด พุทธศิลปกรรม และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ตำบลสุเทพเป็นเขตตำบลที่มีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่ออันดับหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่แหล่งรวมอารยธรรมล้านนา เป็นที่ตั้งการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาอาชีวศึกษา และ มัธยมศึกษาที่ขึ้นชื่อของเชียงใหม่ นับว่าตำบลสุเทพมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต มีความสำคัญทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของคนเชียงใหม่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่วิจัย คือ หมู่ที่ 9 บ้านดอยสุเทพ เป็นชุมชนดอยสุเทพพลาซ่า หมู่ที่ 9 บ้านดอยสุเทพ เป็นชุมชนดอยสุเทพพลาซ่า (ดอยอ้อยช้าง) ตามประวัติเชื่อกันว่าชื่อดอยสุเทพได้รับแรงจูงใจจากฤษีชาวสุเทพ นามว่า สุทเวชะ ซึ่งตรงกับคำว่าสุเทพอันเป็นที่มาของชื่อดอยสูงแห่งนี้ ปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาการสร้างงานศิลปะที่เรียกว่าเครื่องสักการบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ ในปี พ.ศ. 2516 กรมป่าไม้เสนอให้ป่าไม้นี้และป่าอื่นอีก 13 แห่งเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งที่ 24 ของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2524 ปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 261 ตารางกิโลเมตร เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาในด้านศิลปะบำบัดในการทำเครื่องสักการบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ

2. ศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า งานพุทธศิลปกรรมในชุมชนดอยสุเทพ เครื่องสักการะเป็นหลักสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนดอยสุเทพ ถือว่าเครื่องสักการะเป็นสิ่งสำคัญและเป็นของสูงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงทำให้ความหมายและหลักจริยธรรมของเครื่องสักการะแต่ละแห่งมีเหตุผลและเป็นปัจจัยที่ต้องประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง และการสวดสรรทกจริยธรรมคำสอนในเครื่องสักการะ จึงทำให้เกิดผลงานศิลปกรรมเกี่ยวกับเครื่องสักการะพระบรมธาตุสุเทพของล้านนาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ก็คือ ต้นดอก ตามคติธรรมและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การมีดวงจิตอันเป็นกุศล ผลบุญที่ได้กระทำเพื่อจะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็เกิดในวิมานอันเต็มด้วยทิพย์สมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้บางพวกบางเหล่ามีความคิดว่า หากได้นำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการบูชาก็จะช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรืองบางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มียศบรรดาศักดิ์ มีข้าของและบริวารมากมาย

เครื่องสักการบูชาทั้งหลายจึงเกิดขึ้นจากเจตนาและความคิดของแต่ละบุคคลที่จัดทำขึ้น เพื่อสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพเลื่อมใส จึงทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุมากมาย เครื่องสักการะลั่นนาเครื่องหมายของการเคารพสูงสุดของชาวลั่นนาโดยที่เครื่องสักการบูชาของชาวลั่นนามีสิ่งของหลัก คือ ต้นดอก ข้าวตอก ดอกไม้และธูปเทียน และเครื่องสักการะอื่น ๆ

3. การสร้างงานเครื่องสักการะลั่นนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ศรัทธาในรูปแบบของชาวลั่นนา มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากผสมผสานศรัทธาความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสู่ความเชื่อในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีรูปแบบเฉพาะของลั่นนา การสร้างงานเครื่องสักการะลั่นนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การใช้พุทธศิลปกรรมในการสร้างความสุขให้กับชุมชน เชื่อได้ว่าคนในชุมชนดอยสุเทพมีความเคารพนับถือในพระรัตนตรัย และเชื่อในคำสอนพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาป โดยบุญเป็นความรู้สึกสุขในการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง การที่ผู้คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมสร้างงานพุทธศิลปกรรมกับพระสงฆ์ในวัด จึงนับเป็นการสั่งสมบุญอย่างหนึ่ง คือ เป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชนด้วยการร่วมสร้างงานพุทธศิลปกรรม ประเภทของงานพุทธศิลปกรรมที่เชื่อว่าสามารถสร้างความสุขให้กับผู้คนในชุมชนได้ คือ การสร้างต้นดอก โดยผ่านงานช่างฝีมือ และเลือกพื้นที่ในชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจชุมชน ภายใต้ร่มเงาแห่งบวรพระพุทธศาสนา คือ พระธาตุดอยสุเทพที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือศรัทธามาจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย 1. กระบวนการคิดสร้างสรรค์เครื่องสักการะต้นดอก การจัดการท่าทางที่เหมาะสม การจัดวางอุปกรณ์ และเลือกสรรวัสดุต่าง ๆ อย่างประณีต 2. การออกแบบเครื่องสักการะต้นดอก ด้วยความสามารถทางฝีมือสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ และอารมณ์ของมนุษย์ 3. การวางลวดลายเครื่องสักการะต้นดอก ทำลวดลายที่ง่าย ๆ สวยงามแบบท้องถิ่นลั่นนา 4. การทำการขึ้นรูปเครื่องสักการะต้นดอก การจัดวางชิ้นส่วนแต่ละชิ้นในทางพุทธศิลปกรรมเครื่องบูชาตามลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้น 5. การตกแต่งเครื่องสักการะต้นดอก เลือกใช้ดอกไม้ที่หาได้ง่ายในจากท้องถิ่น ออกดอกตามฤดูกาล

ภาพที่ 1 เครื่องสักการะพระธาตุดอยสุเทพ คือ ต้นดอก

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทชุมชน วัด พุทธศิลปกรรม และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คือ หมู่ที่ 9 บ้านดอยสุเทพ เป็นชุมชนดอยสุเทพพลาซ่า (ดอยอ้อยช้าง) ตามประวัติเชื่อกันว่าชื่อดอยสุเทพได้รับแรงจูงใจจากท้าวสุทนต์ นามว่า สุทนต์ ซึ่งตรงกับคำว่าสุเทพอันเป็นที่มาของชื่อดอยสูงแห่งนี้ ปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาการดำเนินงานศิลปะที่เรียกว่าเครื่องสักการบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ธีรสุวโร) และพัลลภ หารุคำจา (2560) ที่ศึกษาองค์ประกอบพุทธสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อมโยงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ สังคมล้านนาให้ความสำคัญกับการบูชาพระธาตุสำคัญ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่มีพระธาตุ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในอำเภอเมือง เช่น วัดพระสิงห์ วัดสวนดอก วัดศรีโสดา วัดผาลาด วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นต้น โดยร่วมกันสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวล้านนา เช่น ประเพณีแห่ผ้าสรงพระธาตุดอยสุเทพฯ ประเพณีใส่ขันดอกเพื่อบูชาเสาอินทขิล วัดเจดีย์หลวง เพื่อให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่สืบไป ด้านแนวคิดทางพุทธสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า คติการสร้างพุทธสถาปัตยกรรมล้านนาในยุคแรก นับแต่สมัยท้าวสุทนต์เป็นการสร้างด้วยความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา และเพื่อประโยชน์ใช้สอยในกิจกรรมทางศาสนา ภายหลังคติในการสร้างจะมีลักษณะผสมกับความเชื่อท้องถิ่นและอำนาจเหนือธรรมชาติ คุณค่าของสถาปัตยกรรมมีคุณค่า 3 ประการ ได้แก่ 1. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย 2. คุณค่าด้านความมั่นคง 3. และคุณค่าด้านความพึงพอใจ สำหรับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของวัดกำหนดเขตทางพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1. พื้นที่ทางกายภาพ ได้แก่ เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และธรณีสงฆ์ 2. พื้นที่ทางสังคม ได้แก่ บริเวณที่ชุมชน สังคม ส่วนราชการจะเข้าไปใช้สอยประโยชน์ เพื่อการปฏิสังขรณ์หรือเพื่อกิจกรรมนันทนาการตามประเพณี และ 3. พื้นที่ทางจิตวิญญาณ ได้แก่ เขตที่กำหนดเพื่อการส่งเสริม และสนับสนุนการปฏิบัติธรรม รักษาศีล ฝึกสติ สมาธิ และเจริญปัญญา ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งการเว้นชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และงานวิจัยของธรรณชนก คำแก้ว (2555) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน : กรณีศึกษา พระอารามหลวงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา ความมีเอกลักษณ์และความสวยงามของวัด และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น อุโบสถ เจดีย์ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ การรักษาความปลอดภัย และความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากขึ้น หากทางวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อมภายในวัดให้อยู่ในสภาพดี สวยงาม และสะอาดเรียบร้อย

2. วิเคราะห์งานพุทธศิลป์กรรมในชุมชนดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องสักการะเป็นสิ่งสำคัญในศาสนพิธีและเป็นของสูงประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีนัยความหมายเชิงคุณธรรม สร้างหลักจริยธรรม มีเหตุผล สอดแทรกจริยธรรม และมีการประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง เครื่องสักการะพระบรมธาตุสุเทพของล้านนาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ต้นดอก ซึ่งแสดงให้เห็นคุณค่าทางทุนวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูภัทรจิตตาภรณ์ (ประสิทธิ์ ภัทรจิตโต) และคณะ (2561) ศึกษาเรื่องการสักการะหรือเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและหลักปฏิบัติเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงใต้มีแนวคิดสักการะบูชาคติชนวิทยาภูมิปัญญา และแนวคิดการจัดการวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาที่จะนำเครื่องสักการะต่าง ๆ มาใช้เป็นแนวทางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สื่อคุณค่าเครื่องสักการะหรือเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือการสืบทอดความเชื่อ ประเพณีและการประกอบพิธีกรรมในด้านของเครื่องสักการะมีคุณค่าทางด้านจิตใจ และส่งเสริมให้รู้จักหลักการใช้เครื่องสักการะทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องตามพุทธบัญญัติ และนำคุณค่ามาสู่สังคมไทยได้อย่างกว้างขวางผ่านประเพณี ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่กระรูป และประเพณีแห่นาคช้าง สะท้อนให้เห็นถึงความงดงาม ศรัทธา และเคารพ วิเคราะห์เครื่องสักการะหรือเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิตและประเพณีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเครื่องสักการะทางพระพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดมาตลอดปัจจุบัน มีเปลี่ยนแปลงไปในส่วน of สิ่งประดิษฐ์ที่เน้นทางภายในท้องถิ่น และบางอย่างต้องใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งนี้การประกอบพิธีกรรม เครื่องสักการะยังเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยของศักดิ์ชัย เกียรติวนาคินทร์ (2542) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า เกิดขึ้นโดยหากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของตน ก่อให้เกิดความเข้าใจ การตัดสินใจได้เอง ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก และหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับการปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับความรู้ใหม่ภายนอกชุมชน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ การตัดสินใจเองไม่ได้ ความไม่มั่นใจ ความไม่ภูมิใจและขาดเกียรติภูมิจะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบ และหากชุมชนเกิดความไม่คุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่น การวางแผน การปรับตัวไม่ได้ต่อพฤติกรรมภายในชุมชน ความไม่พอใจและความไม่รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง

คุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างสรรค์ตนเองและความผูกพันกับชุมชนพบว่า คุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างสรรค์ตนเองพร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเหตุผล หากเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมาก แต่ถ้าเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบจะเกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย และงานวิจัยของ พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์ (อาทิตย์ อธิปญโญ) และคณะ (2565) ศึกษาการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อการเรียนรู้งานสร้างสรรค์ทางศิลปะ ผลการศึกษาพบว่า การออกแบบลายภาพทัศนศิลป์ในการพัฒนาเป็นอาชีพของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) เพื่อถ่ายทอดคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และประเพณีวิถีชีวิต 12 เดือน ภาพมงคล 108 ภาพ ปีนักษัตรสู่การออกแบบองค์ประกอบศิลป์ในงานหัตถกรรม บรรจุภัณฑ์สัญลักษณ์ และโปสเตอร์แสดงสินค้า การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนค่าในการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาแก่เยาวชน ชาวบ้าน และประชาชนเพื่อการบริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ และการพัฒนาเครือข่ายด้านศิลปศึกษาสู่ชุมชน การพัฒนาแผนการท่องเที่ยวในการสืบสานศิลปะพื้นถิ่น ตามหลักภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการสร้างภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และระบบสืบค้นข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และสิ่งอำนวยความสะดวก ในระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

3. การสร้างงานเครื่องสักการะล้านนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย กระบวนการคิดสร้างสรรค์เครื่องสักการะข้าวตอก การออกแบบเครื่องสักการะข้าวตอก การวางลวดลายเครื่องสักการะข้าวตอก การทำการขึ้นรูปเครื่องสักการะข้าวตอก การตกแต่งเครื่องสักการะข้าวตอก สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตติพร สะสม (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะที่ใช้ในการสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา คือ 8 จังหวัดของภาคเหนือตอนบน พบว่า เครื่องสักการะล้านนาเข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย ด้วยประชาชนในล้านนามีความเชื่อความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแสดงถึงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกัน โดยมีดอกไม้มัธยม ธูป หมากสุม พลุสุม หมากเบ็ง ต้นผึ้ง พุ่มดอกสวยดอก ต้นเทียน บางพื้นที่ มีเครื่องสัสดมภ์และตุ้ม ดอกบัว หรือดาวเรือง องค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา พบว่า ในจังหวัดล้านนา การดำเนินชีวิตตามศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา โดยหลักพุทธจริยธรรม 3 ระดับ คือ ขั้นมูลฐาน ขั้นกลาง ขั้นสูง 1. พุทธจริยธรรมขั้นมูลฐาน หลักธรรมขั้นนี้มีอยู่ 2 ขั้น คือ ขั้นหยาบ เป็นลักษณะที่ต้องงดเว้น ด้วยการไม่ประพฤติดท่างาย และวาจา เรียกว่า เบญจศีล อีกขั้นหนึ่ง คือขั้นละเอียดที่ประณีตมากขึ้นกว่าเดิม

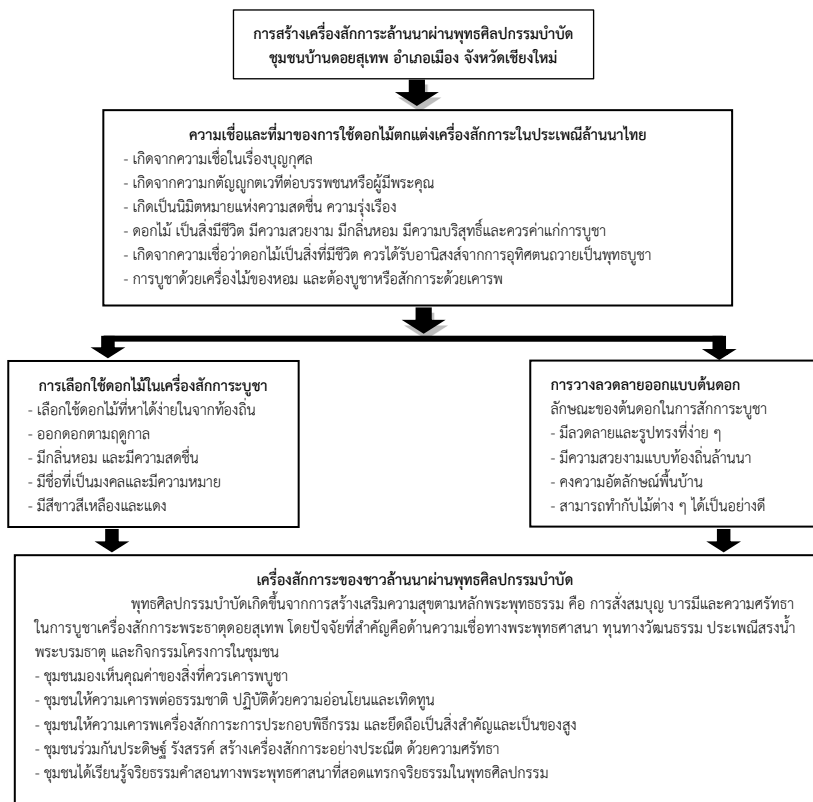

เป็นลักษณะทางใจ 5 อย่างเรียกว่า เบญจธรรม มาคู่กัน 2. พุทธจริยธรรมชั้นกลาง จริยธรรมชั้นนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ หมายถึง ทางแห่งการทำความดี หรือทางไปสู่ความเจริญ และสันติสุข หรือสுகติ จริยธรรมระดับนี้จะช่วยยกฐานะความดีของมนุษย์ให้สูงขึ้น ประณีตขึ้นตามลำดับ แบ่งออกเป็น 3 ทางตามโครงสร้างของพฤติกรรมของมนุษย์ 3. พุทธจริยธรรมชั้นสูงหลักจริยธรรมนี้ เป็นหลักเพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยปัญญาบารมีและความมุ่งมั่นพยายามอย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จเรียกว่าอริยมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา และงานวิจัยของสายอักษร รักคง (2562) ศึกษาเรื่อง จิตวิญญูณแห่งความเป็นไทยผ่านภาพลักษณ์ทางศิลปะบำบัดจิต ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเองร่วมกับการศึกษาหลักการของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ร่วมกับแนวทางศิลปะบำบัดทั้งในด้านแนวความคิด รูปแบบ และการใช้สัญลักษณ์ในผลงานที่มุ่งเน้นถึงการสร้างกลไกที่ช่วยให้จิตใจกลับสู่ภาวะสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับศิลปะแมนดาลา ที่มีแนวคิดในการใช้มนิจิตควบคุมสมาธิและการภาวนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ พร้อมกับการสำรวจสภาวะของจิตที่พิจารณาตนเองในทุกขณะผ่านลวดลายไทยประยุกต์ที่ประณีตบรรจง ใช้สมาธิที่จดจ่อ สงบนิ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยบำบัดอารมณ์ในด้านลบ ให้มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะเพื่อพิจารณาตนเอง และยอมรับความจริงอย่างเข้าใจ ที่ต้องดำเนินไปด้วยกันเปรียบเสมือนการปลดปล่อยความทุกข์ของผู้สร้างสรรค์ให้หลุดพ้นจากปัญหาด้วยความเข้าใจ และงานวิจัยของสุชัย สิริวิกุล และคณะ (2566) ศึกษาเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า 1. ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ เป็นลวดลายลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่หรือพม่าคือลวดลายดอกบัวแบบพื้นยักซ์ 2. ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนายังเกี่ยวข้องในด้านสำนักทางประวัติศาสตร์ของชุมชน มีความเหมาะสมและสอดคล้องและเป็นที่ยอมรับในทุก ๆ ด้านของทั้งสมาชิก ผลงานลวดลายทางพุทธศิลปกรรมล้านนาที่นำไปใช้สู่ชุมชนบ้านสามขา จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการใช้เป็นหลักการบำบัดบรรเทาทุกข์แก่สมาชิกชุมชน 3. วิถีบูรณาการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา ในด้านการบำบัดในการสร้างความสุขตามหลักพระพุทธธรรม คือ การสั่งสมบุญ บารมีและความศรัทธาในการบูชาเครื่องสักการะพระธาตุดอยสุเทพ โดยปัจจัยที่สำคัญ คือ ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ทนทางวัฒนธรรม ประเพณีสงฆ์พระบรมธาตุ และกิจกรรมโครงการในชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

งานพุทธศิลปกรรมบำบัดนี้เกี่ยวกับเครื่องสักการะล้านนาบูชาพระบรมธาตุดอยสุเทพ ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวได้ว่าบริบทชุมชน วัด พุทธศิลปกรรม และทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีต้นทุนอย่างมาก มีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่ทำเครื่องสักการะ มีวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติพร้อม ซึ่งทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนบ้านดอยสุเทพผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชุมชน มีเป้าหมายเพื่อนำพุทธศิลปกรรมบำบัดไปสร้างความสุขให้กับผู้คนในชุมชน สรุปลงความรู้จากกระบวนการการสร้างเครื่องสักการะล้านนาผ่านพุทธศิลปกรรมบำบัด ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการสร้างและพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมของทุกภาคส่วนให้เห็นความสำคัญของความเป็นอัตลักษณ์ล้านนาจากเครื่องสักการะล้านนาเพื่อให้ทุกภาคส่วนดำเนินการไปได้อย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง

2. ควรมีการบรรจุองค์ความรู้ด้านคุณค่าของเครื่องสักการะล้านนาที่ไม่ใช่เฉพาะผู้เรียนด้านพุทธศิลป์เท่านั้น แต่สามารถปลูกฝังให้เกิดความรู้รักภักดีปัญหา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยเพื่อเป็นการสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของอัตลักษณ์เครื่องสักการะล้านนา

3. ควรมีกิจกรรมที่เผยแพร่องค์ความรู้ให้ทั้งกลุ่มผู้สอน ผู้สืบสานและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่เฉพาะเป็นความรู้ในเรื่องของงานพุทธศิลป์เท่านั้น แต่เป็นการแสดงให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ของเครื่องสักการะล้านนาทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เพราะคุณค่าของเครื่องสักการะล้านนามีใช่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการสืบสานงานศิลปเท่านั้นแต่ยังสะท้อนแนวคิดในวิถีของการพัฒนาคน สังคมและประเทศชาติได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรมีการปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมมรดกของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของเครื่องสักการะล้านนา

2. บุคลากรและองค์กรในท้องถิ่นควรร่วมมือในการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมและประเพณีโบราณและโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตน เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาค้นคว้า

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร สำนักงานคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและส่วนราชการในท้องถิ่น ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มช่างในแต่ละท้องถิ่นเพื่อที่จะสามารถติดต่อประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ต่อการรักษารูปแบบของเครื่องสักการะล้านนาในแต่ละภูมิภาค

เอกสารอ้างอิง

- ขับะ ปิ่นเงิน. (2552). จักกวาฟทีปนี : ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฐิติพร สะสม. (2561). ศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา จังหวัดน่าน (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรณูชนก คำแก้ว (2555) . การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน : กรณีศึกษา พระอารามหลวงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุญชู โรจนเสถียร. (2548). ตำรานสถาปัตยกรรมไทย 2. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ กรุงเทพฯ (1984) จำกัด.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). ศิลปะเอเชีย. กรุงเทพฯ: บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด.

- พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ธีรสำโร) และพัลลภ หารุคำจา. (2560). การศึกษาองค์ประกอบพุทธสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูภักตธรรมาภรณ์ (ประสิทธิ์ ภักตธโร) และคณะ. (2561). การศึกษาเครื่องสักการะหรือเครื่องประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์ (อาทิตย์ อธิปญโญ). และคณะ. (2565). การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อการเรียนรู้งานสร้างสรรค์ทางศิลปะ (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. (2542). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สงวน รอดสุข. (2533). พุทธศิลป์สู่โชทัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2529). ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายอักษร รักคง. (2564). จิตวิญญาณแห่งความเป็นไทยผ่านภาพลักษณ์ทางศิลปะบำบัดจิต (วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์). นครปฐม: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- สุขชัย สิริวิบูล และคณะ. (2566). พุทธศิลปกรรมบำบัด : สร้างสรรค์ลดทลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 12(3), 79-98.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2550). พระเจ้ามังรายมหาราช (พญามังรายมหาราช). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

